

Очарованието на Седемте рилски езера и заплахите за тях

Ина Анева, Петър Желев

С цел да се съхрани това уникално природно богатство, в началото на 1992 г., е създаден „Народен парк Рила“, съгласно тогавашното законодателство, а от 1999 г. приема статут на Национален парк (НП). Площта му е повече от 80 000 хектара, което го поставя на първо място по големина от трите наши национални парка и една от най-ценните защитени територии в Европа – втора категория според Международния съюз за защита на природата (IUCN). Природните забележителности на НП Рила са много: над 100 върха с надморска височина над 2000 м., сред които е и най-високият връх на Балканския полуостров – Мусала (2925 м.); във високопланинските части на Рила са се образували голям брой ледникови езера – над 120 постоянни и 30 временни, от които водят началото си някои от най-пълноводните и дълги реки на Бал-

Със своето голямо разнообразие от форми на релефа, повече от 160 езера, планински извори и водопади, изключително богатата флора и фауна, Рила привлича любители и изследователи на природата от цял свят.

канския полуостров – Искър, Марица и Места; в НП Рила се срещат около 1400 вида висши растения, над 280 вида мъхове, 130 вида водорасли, над

230 вида гъби, 5 вида риби, 20 вида земноводни и влечуги, близо 100 вида птици и 48 вида бозайници.

В северозападната част на Рила се намират Седемте рилски езера, които са символ на един от най-интересните райони на планината – част от много красив и специфичен ландшафт с ледников произход. Всъщност, езерата в този район са повече, но групата от седемте езера е сравнително ясно обособена, а и те са свързани помежду си чрез водни потоци. В посока към Езерен връх, имената на Седемте езера са, както следва: Долното, Рибното, Трилистника, Близнака, Бъбрека, Окото и Съзата. Всяко от тях се откроява със забележителната си красота, а името обикновено е свър-



Долното езеро



Рибното езеро



Езерото Близнака и връх Харамията

зано с формата, която наподобява. В миналото, в период на продължителна суша, езерото Близнака се е разделило на две по-малки езера, които след това отново са се свързали във форма на пясъчен часовник.

По време на различните ледникови периоди планината е претърпявала различни промени, но се смята, че съвременният облик на езерата и заобикалящите ги ландшафти се е формирал в резултат на ледниковата дейност през Плейстоцена и е останал почти непроменен след края на последния ледников период, наречен Вюрмско залежаване.

Езерата са разположени във височинния диапазон между 2095 м. (Долното езеро) и 2535 м. (Сълзата). Най-големи по площ са езерата Близнака (91 дка) и Бъбрека (85 дка), а най-малко е най-високо разположеното езеро Сълзата – само

7 дка. Те варират и в зависимост от дълбочината – най-дълбоки са Окото (37.7 м.), Бъбрека (28 м.) и Близнака (27.7 м.). Окото е и най-дълбокото ледниково езеро на Балканския полуостров. Останалите езера са по-плитки, като най-плитко (само 2.5 м.) е Рибното езеро, на брега на което е хижа „Седемте езера“ (известна и като „Старата хижа“).

Интересен е фактът, че билото, върху което е разположен връх Харамията, представлява водогел между Егейския и Черноморския водосборен басейн. Водата от Седемте езера се влива в река Джерман, която е приток на Струма, вливаща се в Егейско море. Езерата от съседната долина на изток – Чистотата и Съзерцанието (Паницата) – се оттичат в р. Черни Искър, така в крайна сметка водата от тези езера през Искър и Дунав отива до Черно море.

В района на Седемте рилски езера, освен спиращите дъха гледки, могат да бъдат видени много редки видове растения. Рилската иглика, наричана още Божествена иглика (*Primula deorum* Velen.), е български ендемит, който расте единствено на влажни високопланински местообитания (над 1800 м.н.в.), край езера и потоци в Рила. Тя започва да цъфти веднага след разтапяне на снеговете (в началото на юни) и край преспите сняг се образуват своеобразни цветни оазиси от рилска иглика, брашнеста иглика (*Primula farinosa* L.), край-снежно звънче (*Soldanella pusilla* Baumg.), балканска петмлюга (*Pinguicula balcanica* Casper), омайничета (червено – *Geum coccineum* Sibth. & Sm., планинско – *Geum montanum* L.), планински минзухар (*Crocus veluchensis* Herb.). Балканската петмлюга е

насекомоядно растение, което обитава влажни, често кисели и бедни на хранителни вещества почви. Тя е дребно, нежно растение, но листата ѝ са устроени така, че успешно да „улавят, задържат, смилат и поглъщат“ насекоми. Горната листна повърхност е снабдена с жлези, които отделят лепкав секрет, богат на храносмилателни ензими. Отвори на кутикулата на листа поглъщат смляното насекомо и така петмлюгата си набавя необходимите за развитието ѝ хранителни вещества.

В Рила се срещат няколко вида от род Омайниче (*Geum*) – планинско, червено, ручейно, пълзящо, меколистно, българско. Всички се отличават с омайната си красота, откъдето идва и българското име на рога. *Geum bulgaricum* Pančić (българското омайниче) е един от редките



Рилска иглика



Брашнеста иглика



Червено омайниче



Балканска петлюга

представители на рода, който може да бъде видян в малък брой естествени местообитания в субалпийския и алпийския пояс на Балканския полуостров (освен у нас, в Албания, Сърбия, Босна и Херцеговина и Черна гора).

В района на Седемте рилски езера могат да се видят и няколко вида от род Тинтява (*Gentiana*) – жълта, петниста, горска, пролетна, синя, студенолюбива, пиренейска. Жълтата тинтява (*Gentiana lutea* L.) е застрашен вид,

включен в Червената книга на България и част от Приложение №3 на Закона за биологичното разнообразие (с пълна забрана за събиране от естествените ѝ находища). Расте по стръмни, каменисти склонове, често с южно изложение. По стръмните скални поляни може да се види и друг рядък и защитен вид – златистата кандилка (*Aquilegia aurea* Janka), която, поради красотата на цветовете си, се култивира като декоративно растение.

Алпийската част на Рила предлага разнообразни местообитания – от стръмни припечни скалисти склонове до полегати високопланински поляни край езера и потоци. На тези местообитания растат боровинки (червени, сини и черни), мечо грозде, редки видове лечебни растения, върби джуджета, каменоломки, много ендемични и защитени видове растения.

В района е установено високо ниво на разнообразие не само на растителните, но също и на животинските видове. Срещат се над 10 вида земноводни и влечуги, над 2000 вида безгръбначни животни, над 40 вида бозайници, няколко вида риби и над 100 вида птици. Особено впечатляващо е разнообразието на видовете птици. Едно от основанията Рила да бъде защитена зона в рамките на европейската природозащитна мрежа Натура 2000, произтича от т.нар. „Директива за

птиците“. Според която територии, отличаващи се голямо разнообразие на орнитофауната, се нуждаят от специална защита. Практически всички видове птици, срещащи се в района на Седемте езера, са под закрилата на Закона за биологичното разнообразие, а някои от тях са много редки и застрашени и поради това се нуждаят от специални мерки за опазване.

Седемте рилски езера са избрано място и от последователите на Петър Дънов, които всяко лято от началото на XX век организират своята духовна школа и заедно изграят Паневритмия – хармонично съчетание на последователност от упражнения, изпълнявани в съпровод на музика и поетичен текст с дълбоко положително въздействие.

Районът на езерата през последните няколко десетилетия е изправен пред редица сериозни екологични проблеми. Най-съществените от тях са свързани със силно нарасналото антропогенно натоварване и са следствие от него.

Красотата и очарованието на Седемте рилски езера привличат много туристи и любители на високите планини. През 2009 г. е въведен в експлоатация двуседалков лифт от хижа „Пионерска“ до хижа „Рилски езера“, което значително улеснява достъпа до района на езерата, а това води до неимоверно увеличаване на туристическия поток. Докато по-рано достигането до езерата е било възможно само след сериозен преход пеша по планински терен, днес човек може да бъде там по-малко от час след като е слязъл от автомобила си. Антропогенният натиск върху екосистемата е увеличен значително, както и вероятността в планината да попаднат случайни хора без туристически навици и без нагласа да пазят природата. По данни на WWF – България, още през

първите 2 – 3 години от действието на лифта броят на посетителите в района на езерата е нараснал от 15 000 през 2009 до 120 000 през 2011 г. и досега този брой се увеличава непрекъснато. Проблемът се задълбочава, а на държавно ниво не са предприети мерки за неговото трайно решаване. Повечето от експертите са на мнение, че туристическото натоварване е прекомерно за такава площ и за капацитета на такива уязвими високоталасни екосистеми. Теоретично са предлагани различни варианти, като отгаване на концесия на района на езерата (т.е., събиране на входна такса), регулиране на потока от туристи с нарочни разпоредби на Министерството на околната среда и



Българско омайниче



Златиста кандилка

Снимки: Ина Анева

водите (МОСВ) и гр. Преобладаващото мнение на природозащитните среди е, че строежът на лифта е завършен без да е правена екологична оценка от неговото въвеждане в експлоатация и без оценка за въздействието на увеличения брой туристи върху природните екосистеми.

Нещо повече – тъй като през най-натоварените летни месеци лифтът трудно поема целия поток от туристи, образуват се опашки, до лятото на 2020 г. това е компенсирано с високотехнологични джипове, превозващи туристи от долната станция на лифта до границата на НП Рила. Въпреки че на джиповете не е разрешаван достъп до района на езерата, те са дали своя принос за увеличаване на антропогенното натоварване, допълнително превозвайки туристи. Поради това, от лятото на 2020 г. през месеците юли, август и септември нерезгламентираното движение на превозни средства по тези маршрути е забранено.

Във връзка с ограничаване на туристическото натоварване, или по-скоро за канализирането му, през лятото на 2020 г. са предприети дейности, които могат да бъдат характеризирани най-малко като противоречиви. Ста-

ва дума за изграждане на настилки на пътеки, поставяне на информационни табели, настилане с плочи на утвърдени туристически пътеки, поставяне на парпети край пътеките, целящи „насочване“ на туристическия поток и гр. Изградените алеи, макар и от естествени материали, придават на планинските маршрути вид на градски алеи. В допълне-

ние, естествените материали са каменни плочки, добити чрез откъртване от околните скали, което нарушава техния естествен облик. В района на езерата, до езерото Бъбрека, беше транспортирана и тежка строителна техника (багери) и всичко това предизвиква реакции на природозащитници и туристи. В резултат, Министерът на околната среда и водите спря, макар и временно, изпълнението на проекта.

Туристическото натоварване е опасност и за някои редки и застрашени видове растения и животни. И докато растенията не могат да избягат от влошената жизнена среда, животните напускат района на езерата и търсят други, по-спокойни и безопасни места. Събрани са данни за подобно поведение при врабчовата кукумявка (*Glaucidium passerinum*), горската улулица (*Strix aluco*), глухарата (*Tetrao urogallus*) и гр.

Друг важен проблем, свързан с природозащитното състояние на местообитанията в района, е еутрофикацията на част от езерата, главно Долното и Рибното. С термина „еутрофикация“ се означава процес, при който в даден воден басейн се повишава количеството на химическите вещества, участващи в минералното хранене на рас-



Доц. g-р Ина Анева работи в Институт по биоразнообразие и екосистемни изследвания на БАН. Научните ѝ интереси са в областта на проучване на лечебните растения – състав, фармакологични активности, възможности за устойчивото им ползване и опазване. Носител е на 8 научни награди, една от които е Голямата награда за млад учен „Питагор 2020“.

тенията, главно азот и фосфор. Това на свой ред води до повишена биологична продуктивност, която най-лесно се забелязва при водните растения. В резултат на различни причини, най-важните от които са повишаването на летните температури (климатични промени) и антропогенното натоварване (замърсяване), в Рибното езеро през последното десетилетие ясно се забелязва бурно развитие на някои водни растения, главно теснолистна ежова главица (*Sparganium angustifolium*) и водно лютиче (*Ranunculus aquatilis*). Безпокойството в случая се предизвиква от това, че тези видове нормално растат в периферията на езерото, но първо, увеличават значително своята численост и биомаса там, а след това за няколко години постепенно заемат все по-голяма площ от езерното огледало. Предприетите мерки за механично отстраняване и събиране на разпространените се растения, за съжаление не дават добри резултати. Единственият начин, по който може да бъде „обърнат“ процеса, е грастично намаляване на антропогенното натоварване, което, поне на теория, би довело до самопочистване на езерната екосистема. Споменатото по-горе механично отстраняване на растенията би могло да има спомагателна роля.



Проф. g-р Петър Желев работи в Лесотехническия университет в София. Научните му интереси са най-общо в областта на устойчивото ползване и опазване на природните ресурси, а по-специфично – към популационната и еволюционна генетика на растенията и в частност, на дървесните видове. Резултатите от научните му изследвания са отразени в около 130 публикации в международни и национални списания

Сегемте рилски езера са уникално съчетание на спираци дъха природни красоти и високо биологично разнообразие. Голямата им привлекателна сила всяка година довежда хиляди посетители, желаещи да се докоснат до тяхната красота. Въпросът за бъдещата съдба на района на езерата зависи от поведението на всички – от държавните органи, опазващи района и регулиращи антропогенното натоварване, до отговорността на всеки отделен посетител. ■